

Др Вјера Радовић *

ПРИВРЕДНА РЕФОРМА КАО УСЛОВ ПРИВРЕДНОГ И ДРУШТВЕНОГ ОПОРАВКА

Све земље Источне и Централне Европе почетком осамдесетих година суочиле су се са великим друштвеним проблемима, а нарочито економским. Такво стање окарактеристано је као друштвено-економска криза. Интензитет и дубина кризе били су различити од земље до земље. Било је нужно кренути у трансформацију тих друштава, а посебно њиховог привредног, политичког и правног система. Крај 1989. године односно почетак 1990. год. узима се као почетак процеса транзиције земаља Источне, Централне Европе и бивше СФРЈ. Искуства земаља Западне Европе, Америке и других развијених земаља требало је да им послуже као примјер какве привредне и политичке системе треба конституисати да би се планирани циљеви развоја остварили са већим степеном извјесности него што је био случај непосредно код ових земаља. То су, прије свега, демократски политички систем, са једне стране, и тржишни модел привређивања, са друге стране.

Реформа нашег привредног система одвија се доста успорено. Узрока је много, али status quo највише теже да задрже носиоци власти. Друштвена и државна својина, као колективни облици својине, послужили су као економска основа за политичко владање, и то владање без одговорности. Ови облици својине били су и остали основа за израстање тоталитарних политичких структура. Управо зато што је основу нашег привредног система чинила друштвена својина, која се показала као неефикасни непрофитабилан облик својине, било је нужно радити на реформи основа привредног система.

* Правни факултет, Подгорица

Реформа привредног система, посебно његових основа, није сама себи циљ, већ начин да привреда једне земље буде ефикасна, односно да послује са добитком, а не, како је то била пракса у земљама Источне и Централне Европе, да им привреда исказује огромне губитке. Те губитке по правилу је санирала држава тако што је преливала средства од привредних субјеката који су пословали са добитком ка оним привредним субјектима који су исказивали губитке, путем инструмената економске политике, а најчешће пореза и царина. На тај начин били су у лошем положају привредни субјекти који су осавремењавали технику и технологију и који су радили на подизању квалитета знања запослених радника. Такав привредни систем био је лош институционални оквир за пословање привреде односно привредних субјеката. Он је био сувише крут и ограничавао је развој. Једноставно, он је окивао развој.

Зато је било нужно под хитно радити на утврђивању, односно на идентификовању власника својине. *Утврђивањем власника капијшала утврђује се субјекати који сноси материјалну и кривичну одговорност за усјешну односно неусјешну ујошребу капијшала.*

Један од путева стварања здраве привреде јесте приватизација друштвене, односно државне својине. Приватизација је сложен друштвени процес. Она је не само политичко већ, прије свега, економско, социјално и морално питање. На нашем простору она је нужна, јер је условљена лошим економским пословањем привредних субјеката. Међутим, она није довољна за успјешно пословање привреде.

Ефекти приватизације су не само позитивни већ и негативни, па изводимо закључак да су често противуречни. Приватна својина се показала као најефикаснији облик својине. Она мотивише власника на рационалну употребу средстава и јача његову економску снагу. Искуство говори да она јача и економску снагу државе, јер се повећава економска основа за опорезивање увећавањем имовине и производње привредних субјеката. Такође, приватна својина ствара материјалну базу за социјална давања економски и социјално угроженим слојевима друштва.

Међутим, приликом разматрања ефеката приватизације не смију се заобићи негативне стране тог процеса, а то су: социјално раслојавање и појава моралних и других проблема.

Укујни ефекти приватизације условљени су начином приватизације.

Зато је неопходно определијелити се за онај начин приватизације који ће обезбиједити максимално позитивне, са једне стране, и минималне негативне ефекте, са друге стране. Начин приватизације условљен је: степеном друштвено-економског

развоја земље, њеном отвореношћу према свјетском тржишту, начином управљања развојем, образовним системом и мноштвом других фактора. Из овога можемо закључити да не постоји универзални начин приватизације, односно начин који даје исте ефекте у различитим друштвено-економским условима.

Искусство говори да је најбољи онај начин приватизације који обезбјеђује просјеритиети највећем броју грађана одређене друштвене заједнице. Међутим, начин приватизације који јача економску снагу само малог броја грађана, по правилу, доводи до великих социјалних тензија, урушавања етичког система вриједности и до стварања великих пукотина у свим сегментима друштвеног система. Међутим, искуство потврђује да се питање ефикасног привређивања не рјешава само утврђивањем власника капитала. Ни један облик својине није сам по себи ни ефикасан ни неефикасан. Зато одређивање власника-титулара својине, са економског становишта, није најважније питање, већ је много важније: како се управља средствима, односно предузећем. Промјеном власника предузећа а задржавањем унутрашње организације предузећа, начина руковођења и управљања предузећем - неће се поправити пословање. У ствари, изузетно је важно да пословну политику предузећа води екипа менаџера - способних људи који су у стању да обезбиједе реализацију производног задатка уз минималне укупне трошкове пословања.

Значи, уз својинску трансформацију, нужна је и управљачка трансформација. Како је приватизација легитиман процес, она мора постати и легалан процес. У ствари законом овај процес треба уредити.

У закону треба навести ко су носиоци овог процеса. Приватизација, поред наведеног, мора бити и праведна. Овај процес, код нас, до сада је имао чисто административно обиљежје. Он се одвијао на линији држава-предузеће. Са овом праксом коначно треба престати и отпочети стварну приватизацију. Она треба да се одвија на тржишту капитала. Приватизацију сваког предузећа треба јавно обавити и, по правилу, продати га оном купцу који понуди највише пара. Више је него сигурно да је административно прецијењен друштвени капитал, па ће његова стварна вриједност бити утврђена лицитацијом на тржишту капитала.

Пракса је потврдила да је тржиште објективни механизам привредних кретања и да реално утврђује цијене свих производних фактора. Тржиште не треба само регулисати, већ га треба и развијати.

То није пракса код нас. Још се функције тржишта гуше, нарочито селективна и алокативна, па их на себе преносе субјекти политичких и државних функција. На тај начин држава гуши

иницијативу предузећа које, умјесто да има атрибут привредног субјекта, постаје објекат који извршава одлуке и наредбе државних органа, а нарочито владе. Зато носиоци власти, ако се истински залажу за тржишни модел привређивања, морају престати да се мијешају у живот (односно пословање) предузећа.

Њихов је задатак да донесу нормативна рјешења која се односе на привредну област у складу са Уставом земље. Привредно-системска рјешења, односно системски закони, не смију се мијењати сваки час, јер њихова промјена значи промјену услова привређивања. Честе промјене услова привређивања демотивишу запослене у предузећима на веће прегалаштво.

Сви сегменти привредног система треба да представљају функционалну цјелину. Само такав привредни систем, чији сви дјелови добро функционишу, има шансу да буде ефикасан и добра основа за вођење успјешне економске политике.

Поред наведеног, сва нормативна и економска рјешења код нас треба да буду компатибилна са рјешењима оних земаља које треба да буду наши будући привредни партнери. То је једини начин да се ова земља адекватно укључи у токове међународне размјене, као и пут да се дође до инсотраног капитала који треба да одигра важну улогу у реструктурирању и трансформацији привреде.

Према томе, на крају можемо констатовати да је приватизација само један од великог броја важних процеса који се морају одвијати на простору српско-црногорске федерације, да би се створила ефикасна привреда и изградило демократско друштво. Сви ти процеси неопходно је да се одвијају истодобно. Међу њима су посебно важни: развој тржишних институција, а нарочито институција финансијског тржишта; дерегулација привредног живота, односно смањење утицаја државе на привредне процесе, посебно њеног непотребног мијешања у одређивање цијена производних фактора; доношење стимулативних привредно-системских рјешења, као и усклађивање тих рјешења са рјешењима земаља са којима наша земља треба да успостави економску сарадњу, а нарочито царинског и пореског система; развијање демократског политичког система, као и јачање ауторитета државе, спровођење закона који се доносе у Парламенту, а без којих нема демократије.

Vjera Radović, Ph. D.

ECONOMIC REFORM AS A REQUIREMENT FOR ECONOMIC AND SOCIAL RECOVERY

Summary

In the end of 1989 and the beginning of 1990, a deep social-economic crisis that spreaded over all countries in Eastern and Central Europe and former Yugoslavia made these countries embark in through transformation of the whole society, particularly its economic, political and legal system. Experiences of the Western European countries, the United States of America and other developed countries served them as a good example as to what economic and political systems should be constituted.

The reform of our economic system, particularly its very basis, is necessary since it obstructed dynamic development of economy. It did not function in favor of development but impeded it and made a poor basis for carrying out economic politics.

The basis of our economic system was made of public property which has proved as an inefficient pattern of property. It has borne totalitarian political structure which has ruled without any responsibility whatsoever. Also, it has closely been linked with economic bureaucracy which has not taken any liability for uneconomic usage and exploitation of socially owned capital. It is the very reason why the property owners had to be identified immediately. By identification of ownership, there will also be identified a person with financial and criminal responsibility for improper use of capital.

One of the ways toward creating a sound economy is a privatisation which basically should be a legitimate process, but this process should be legal as well. However, identification of owners is not the most important process from economic standpoint but also is the model of property management. Privatisation is only one of the large number of processes which should be carried out in this region in order to create an efficient economy and prosperous society. Some of the most significant of these processes are the following ones: market capacity building, deregulation of economic operations, moderating the state control of economic entities, establishing stimulative economic system compatible with those in countries that our country set up economic relations with, developing democratic political system and strengthening the state authority through enforcing its legislation.

